

8. Pidžiny

5/12/06

1. Příklady

(1) HAM SOI

mí hásiþæn flen nó wáifu; fíniši dái tín yía

my husband's friend has no wife; she died ten years ago

- Nauru: 11 tis. obyvatel; 6 tis. rodná NAURŠTINA (austronéský jazyk), 1700 rodná KIRIBATŠTINA (austronéský jazyk), 600 rodná KANTONŠTINA, 500 rodná ANGLIČTINA aj.
- p. HAM SOI (= naurská ČÍNSKÁ P. ANGLIČTINA) dodnes užívaný při komunikaci mezi mluvčími kantonštiny na jedné straně a mluvčími ostatních jazyků na straně druhé; mluvčí kantonštiny jsou majitelé obchodů a restaurací

(2) ČÍNSKÁ P. RUŠTINA

ryba lovi ponimaj toče netu

ja tože neznaju, kak lov'ats'a ryby

„také nevím, jak se loví ryby“

- jazyk dodnes užívaný na rusko-čínské hranici při komunikaci mezi mluvčími ruštiny a čínštiny

(3) CHILENO

nosóotros tiyéene áamre

(nosotros) tenemos hambre

„máme hlad“

- (= KALIFORNSKÁ P. ŠPANĚLŠTINA)

- jazyk užívaný zhruba od roku 1840 na severokaliifornském pobřeží při komunikaci mezi příslušníky nativních kmenů a převážně chilskými posádkami obchodních lodí; později pouze mezi příslušníky nativních kmenů
- dnes zaniklý, jeho fragmenty zaznamenány Catherine Callaghanovou v roce 1960 od jednoho příslušníka kmene Bodega Miwok

(4) ISLANDSKÁ P. BASKIČTINA

presenta for mi berru-a usni-a

eman iezadazu esne bero-a

„dej mi teplé mléko“

- jazyk užívaný v 17. století na Islandu při komunikaci mezi basckickými velrybáři a Islandřany; obsahuje přejímky z angličtiny

2. Vymezení

Prototypické pidžiny

- druh KONTAKTNÍCH jazyků *contact languages*
- i) plně *konvencionalizované* variety se silně *redukovaným* lexikem a gramatikou
- ii) vznikají v situacích *marginálního* kontaktu; sociální kontexty jejich užívání jsou *omezené*
- iii) nejsou *rodným* jazykem žádné řečové komunity; slouží jako prostředek *meziskupinové* komunikace, kdy členové žádné ze skupin nejsou dostatečně kompetentní v jazyce dalších skupin, tj. nejsou plně multilingvní

Prototypické pidžiny vs. jiné kontaktní variety

- jde o ideální typy a kontinua, nikoli diskretní kategorie
- a) vs. INDIGENIZOVANÉ VARIETY a/nebo ETNOLEKTY: pidžiny nejsou rodným jazykem žádné řečové komunity
- b) vs. *FOREIGNER TALK*: pidžiny jsou plně konvencionalizované variety; podléhají vlivu „substrátového“ jazyka
- c) vs. ZJEDNODUŠENÉ jazyky: pidžiny vykazují větší míru *iniciální* redukce lexika a gramatiky
- d) vs. ROZŠÍŘENÉ pidžiny: pidžiny „ještě“ vykazují větší míru redukce lexika a gramatiky

Termín pidžin *pidgin*

- < angl. *business* „obchod“
- poprvé použit pro ČÍNSKOU P. ANGLIČTINU: vznikla cca 1715 na jihočínském pobřeží
- cca 1900 se rozšířil na další obdobné variety
- předchozí termíny: např. *jargon*

3. Sociální aspekty

Pidgins have arisen in a variety of social situations involving limited contact between groups, where neither group has the opportunity or the real need to learn the other's language (Winford 2003: 270)

Sociální kontexty geneze a užívání

- geneze v kontextu omezeného kontaktu & omezené kontexty užívání
- zvl. v éře kolonialismu, ale existovaly zřejmě i pre-koloniální pidžiny

- a) námořní, b) obchodní
- c) interetnické: nejen obchod, ale i politické vyjednávání nebo šíření náboženství a ceremonií mezi etnickými skupinami bez sdíleného jazyka; např. CHINOOK JARGON, DELAWARE JARGON, MOBILIAN JARGON mezi skupinami nativních Američanů
- c) pracovní: otroci/sluzebnictvo v domácnostech kolonizátorů, nucená práce na plantážích, v dolech apod.

4. Strukturní charakteristika

Lexikon

- velmi omezený lexikální inventář: 150-500 základních lexémů
- a) často základním zdrojem jediný jazyk, tzv. *lexifikátor* nebo *lexifikující jazyk*
- lexifikátor ne vždy koloniální jazyk, často „nativní“ jazyk
- b) řidčeji několik základních zdrojových jazyků; např. TRIONDJUKA P. (< trio & ndjuka), RUSSENORSK (< ruština & norština)
- v obou případech navíc nemnohé přejímky, ať už stabilní nebo okazionální (z L1 daného mluvčího)

(5) RUSSENORSK

a. *moja smotr-om kak ju pisat*

„vidím, že píšeš“

b. *stari gammel, snart på kjaeka slipom*

[starý starý, brzy na kostel spát]

„jsem starý, brzy zemřu“

- **ruština**: *kak* „jestli“, *davaj* výzvolná částice, *tvoja* „ty“ (< „tvá“)

- **norština**: *wil* „chtít“, *ja* „a“ (< „ano“) *drikke* „pít“, *te* „čaj“, *sjib* „lod“, *ligge* „lehnout si“, *ne* „dolů“, *på* „na“

- angličtina: *ju* „ty“, *jes* „a“ (< „ano“), *slip-om* „spát“
- mezinár. námořní žargon: *skaff-om* „jíst“ (snad < nizoz.)
- lexémy jsou často sémanticky neurčité a polysémní

Příklad

- CHINOOK JARGON *muckamuck* „jíst, pít, kousat“; významy rozlišeny v participujících jazycích

Fonologie

- omezený inventář fonémů a fonologických kontrastů
- často (ne vždy) „průnik“ inventářů participujících jazyků

Příklady

- NDJUKA má vokály 5 kvalit, fonologickou délku, nazalizaci a tóny a TRIO má 7 vokálů, bez fonologické délky a nazalizace, nemá tóny; NDJUKA-TRIO P. má 5 vokálů, bez fonologické délky a nazalizace, nemá tóny
- p. CHILENO (Kalifornie, *1960, španělština [lex.] – BODEGA MIWOK) má glotální obstruenty a vokalickou délku, která není v lexifikujícím jazyce; tj. nejde o „průnik“ inventářů
- tendence eliminovat zvl. příznakové fonémy a fonologické kontrasty

Příklady

- p. FANAGALO (hornické oblasti Jihoafrické republiky, Zimbabwe a Zambie, 100 tis. mluvčích; ZULU/XHOSA [lex.]) nemá mlaskavky, které existují v participujících jazycích
- p. SANGO (Středoafriická republika) nemá tóny, které existují v participujících jazycích
- fonologie pidžinu se může lišit podle L1 mluvčích, zvl. u pidžinů užívaných mnoha skupinami

Příklad

- CHINOOK JARGON zachovává glotalizaci a distinkci mezi velárami a uvulárami ve varietách nativních Američanů, ale ne ve varietách evropských Američanů

Morfologie

- absence/redukce flexivních kategorií
- a) absence kongruenčních kategorií: osoba, číslo, rod u sloves, adjektivální kategorie apod.
- b) osobní zájmena často rozlišují jen osobu, nikoli také číslo nebo rod
- c) substantiva větš. nerozlišují číslo a pád
- d) slovesa větš. nevyjadřují TAM kategorie a neexistují speciální volné TAM markery; časová reference může být vyjádřena adverbii

(6) ČÍNSKÁ P. ANGLIČTINA

before my sell-um for ten dollar
„prodal/a jsem to za deset dolarů“

(7) VIETNAMSKÁ P. FRANCOUZŠTINA

demain moi bouver thé avec ami
„zítra budu pít čaj s přáteli“

- převažuje analytická struktura slov

Syntax

- absence kongruence
- minimální inventář funkčních slov (interrogativa, členy, kvantifikátory, adpozice, konjunkce, negátory atd.)

- omezený počet větných vzorců; chybí např. mechanismy pro pasivizaci, topikalizaci, otázkovou inverzi apod.
- absence mechanismů pro subordinaci
- slovosled primárním prostředkem vyjadřování gramatických vztahů

Diskurz

- minimální stylová diferenciaci
- krátkost výpovědí: syntagmatická redukce díky strukturním faktorům

5. Pidžinizace

- = soubor procesů, které vedou ke vzniku pidžinu
- Hymes 1971, Trudgill 1996: redukce, simplifikace, *admixture*
- Winford 2003: + interní inovace

A. Simplifikace

- a) redukce, ztráta redundance
- b) regularizace, analytizace, ztransparentnění

B. Interference L1

- L1 tvůrců a nabyvatelů pidžinu

C. Interní inovace

- “pidgin speakers creatively exploit their limited resources to achieve their communicative ends” (Winford 2003: 284)
- rysy, které neexistují v žádném z participujících jazyků
- lexikon: a) parafráze, b) juxta pozice/kompozice, b) polysémie skrz metaforickou extenzi

- morfosyntax: inovativní funkce pro existující morfémy, inovativní pravidla

Příklady

- DELAWARE PIDŽIN: *hokung tappin* „bůh“ (< UNAMI *hokung ntáppin* „nahore sedím/nacházím se“)
- ČÍNSKÁ PIDŽIN. ANGL.: kompozita se *side* „strana“ značí lokální vztah, např. *top-side* „navrchu“, *shore-side* „na/u pobřeží“, *what side* „kde?“ (vs. ANGL. *on top, at/by the shore, where*)
- RUSSENORSK: *på* jako prepozice nepřímého objektu, např. *moja på ju presentom baanbaan* „dám ti bonbón“, a jako komplementační konjunkce, např. *gå på slipom* „jdi spát“ (vs. NORSKÉ *på* „na“ se v těchto funkcích neužívá)

- procesy A, B, C i u akvizice druhého jazyka aj.